

ПЕРЕКОТІПОЛЕ

Оповѣданє

для руского народу

ГРИГОРІЯ КВѢТКИ.

Коштомъ и заходомъ товариства „Просвѣта.”

У Львовѣ, 1874.

Зъ друкарнѣ товариства „имени Шевченка.”

Друковано въ 5000 екз.

I.

**Якй-то у одиомъ селѣ дѣяли ся крадежи, а не можъ
було злодѣя зловити.**

Чи знаєте вы, люде добрі, що то є судъ Божій? Чоловѣкъ лукавый зробиць яке лихо другому, украде що, прибе, убе, та якъ нѣхто не бачить того, що вѣнъ зробиць, нѣхто не дивить на нѣго, свидѣтелѣ не докажуть, такъ вѣнъ собѣ й байдуже, и не боить ся нѣчого, и думає, що ему се такъ и мине ся. Хоть его и пѣдъ судъ оддадутъ, та якъ докажчикѣвъ, свидѣтелѣвъ нема, такъ вѣнъ и надѣє ся, що ему все такъ и мине ся, и вѣнъ буде правъ, неначе нѣчого й не зробиць, нѣякого лиха.... Охъ, нѣ! не такъ оно є. Есть надъ нами Создатель нашъ. Вѣнъ будучи пресвятѣйшій, саме истинне добро, сама чиста правда, Вѣнъ не потерпитъ, щобъ яке зле дѣло такъ и минулось. Хоть чоловѣкъ зробивши худо, и заховає кѣнцѣ такъ, що нѣ жаденъ чоловѣкъ не дошукає ся

*

до правды, такъ Вѣнъ, премудрость вышняя, Вѣнъ не потерпитъ нѣякои неправды. Вѣнъ объявить твое дѣло, черезъ те, на що ты и не думаешь, и якбы рукою на тебе вкаже. И тогда одкрыють ся и всѣ злѣ дѣла, о якихъ уже люде забули и розшукувати, бо кѣнцѣ добре були захованѣ. Тутъ усе явить ся, усе одкрые ся, — по ниточцѣ, якъ тамъ кажутъ, дѣйде и до клубочка. Бо спершу Богъ, якъ отецъ надъ дѣтьми, усе ждавъ, усе довго терпѣвъ; може, схамене ся, може покине лихо робити, вѣдмолить свои грѣхи, то ѣ ще прощеніе получить, — колижъ нѣ, що не тѣлько не перестаетъ зла робити, не тѣлько не кае ся у прежнихъ грѣхахъ, та ще далѣ, усе ѣде на гѣрше, одъ лихого ѣде на лихше, тогда годѣ! прикаже, и комашка стане свидѣтелемъ, и ниточка заговорить и черезъ неѣ одкрыють ся великѣ та мерзкѣ дѣла!

У одному селѣ почали пропадати кури: за нѣчь у одному дворѣ пропаде курка, у другому зо три, де и бѣльше. Господинѣ журять ся, жалѣють ся мужикамъ своимъ, а тѣ байдуже: невелике дѣло — курка; може и такъ де забѣгла, може ѣ задивила що. Далѣ та далѣ, почали все бѣльше, усе бѣльше кури пропадати, то вже и не стерпѣли довше, пѣйшли до уряду.

„На кого думаете, скажѣть; я брата рѣдного не пожалѣю; абы по правдѣ доказъ бувъ.“ Такъ сказавъ Голова.

Почали люде примѣчати, чи не буде якого слѣду на кого небудь. Щожъ? курку взято, понесено, курку дорогою щипано, и пѣря такъ слѣдомъ пало до двора Явтухового; тамъ бо то два хлопцѣ и шалѣсливѣ, такъ бѣльше недѣлѣ, якъ нема ихъ дома, зъ батькомъ поѣшли въ дорогу.

„Лихо!“ сказавъ голова: „одинъ краде, на другого бѣду зворочує.“

Тамъ геть-геть упавъ слѣдъ до Кахибѣды. Щожъ? тамъ и хлопцѣвъ нема: однимъ одинъ дѣдусь, старый та немощный: ему вже приходитъ ся не до курей; а дома самѣ молодѣцѣ та дѣвчата; на що имъ и кури? своихъ є, батечку мѣй! такъ усе шкода є, а слѣдъ одведено. Хто его до правды добере ся! Далѣ вже, годѣвъ черезъ два, вже не тѣлько кури, вже стали пропадати и поросята; а згодомъ, згодомъ, то тѣлько й чути: тамъ шкапу зведено, а де и волика, а коли що трохи, пѣдъ якѣй часъ, то и пары волѣвъ добрыхъ нема. И що-то? тѣлько що зъ двора поведено, та якъ у воду! Нѣ слѣдѣвъ, нѣ кѣнцѣвъ; хоть де люде не ѣздять, де нѣ роспыту-

ють, нема тай нема; якъ у воду кине. Сумує народъ и не надивує ся: „Що за недобра мати!“ такъ промѣжъ себе совѣтують ся: „Усе свои люде; а є мѣжъ нами злодѣй! На кого-бъ то подумати? Усе паробоцтво якъ одинъ. Усѣхъ знаємо, усѣ честнѣ; всѣ добрі, всѣ смиренні, не гуляє зъ нихъ нѣ одинъ, а всякъ зъ нихъ жалкує, що намъ така кривда, и всякъ зъ нихъ похваляє ся, що тѣлько-бъ поймавсь хто, такъ уже не помиловати намъ такого! Бачить ся и засѣдають на нѣчь; такъ нѣколи нѣчого, и нѣякои приметы на кого. Ужежъ мы и ворожокъ пытали, такъ, кажуть, наѣздомъ буває: рыжій, кажуть, Москаль нашле сонъ крѣпкій на все село, тай порасе ся, якъ у себе въ хатѣ. Такъ щожъ ты противъ лихого слова зробишь? Тѣлько жалкуй вѣдъ такои бѣды, тай мовчи!“

И мовчать, та тѣлько чують, що вже Миронъ зовсѣмъ обѣднѣвъ: послѣдню парку воликѣвъ виведено; а тамъ и Уласъ рѣшивъ ся своєю шкапы, у Марка съ сажа (карника) ажъ трехъ кабанцѣвъ, и вже й сытенькихъ, узято. Кругомъ бѣда, вѣдъ-усѣль пропажа!

Якъ ось уже почули, що у Демяна Рѣдкоплюя, всю комору забрано. Пѣдкопавъ ся вражій сынъ! та

що-то? усе, усе позабравъ: и жѣноче, и що було пригосподарѣванє, усе забрано, и слѣду нема, не-
наче щезло.

2.

**Паробокъ Денисъ Лискотунъ робить ревизию
по всѣхъ хатахъ.**

Дивують ся люде та, ходячи коло уряду, бють
объ полы руками и всякъ, на сю нѣчь, жде и собѣ
такои напасти. Уже и Голова прийшовъ и сказавъ,
що вѣнъ притѣмомъ не знає, що робити! „Пѣймайте“
каже, „минѣ злѣдѣя; хто се у насъ краде? Я ёго!..
я ёму! Вѣнъ у мене загине у холоднѣй!“

„Та мы бы пѣймали, якъ бы знали хто вѣнъ“,
казала громада сумуючи. Ажъ ось обѣзавсь одинъ
паробокъ, Денисъ Лискотунъ, и каже: „Коли-бъ до-
зволили по дворахъ обшукати. Вже видимє дѣло,
що нѣхто съ чужихъ не наѣзджає, се певно свои.“

„А що? вѣнъ правду каже,“ розсудили ста-
рики. Црикажѣть, пане голову, якимъ моторнѣйшимъ,
нехай по хатахъ скрѣзь обшукують.“

„Ну, когожь и послати!“ сказавъ Голова! „Нехай иде Денисъ, забравши хлопцѣвъ.“

„Та, може минѣ не повѣрите?“ спытавъ ся, уклонившись звычайненько Денисъ.

„Якъ-то тобѣ не повѣрити? Комужь и повѣрити?“ обѣзвались старики.

И якъ таки Денисови не повѣрити? Що то за парень бравый бувъ, даромъ що сирота безъ батька! Ще тѣлько на ноги пѣднявъ ся, до пѣдпаробочого дѣйшовъ, а вже видно було, що зъ нѣго буде чоловѣкъ. Вѣнъ и не живъ дома, вѣнъ не дуже до мужицкои работы, якъ усѣ иншій. Якъ пѣйде, пѣйде по селахъ, хто его знае, де-то вже вѣнъ ходить на зарѣбки! та такъ щиро заробляє, що незабавомъ верне ся, и чого то вѣнъ не принесе! Самъ одягный, таки зовсѣмъ якъ мѣщанинъ, и вся одежа на нѣму хороша, ще повнй кишенѣ нанесе грошей. Матери своѣй, вже старенькѣй, тежь принесе коли платокъ, поясъ, а коли чобѣтки; и у всѣму еѣ поважавъ. Та бувъ собою красивый, моторный, противъ усякого звычайный; на выгадки, прикладки его давай. На вечерницяхъ тѣлько его и чути. Не боявсь нѣколи и нѣчого: у саму глуху пѣвнѣчь, скажи ему пѣйти на кладбище, — пѣйде и усе справить, мовъ середудня. Тѣлько боявъ ся собакъ, и що-то не любивъ ихъ!

Було, яку знае злѣйшу собаку, то що нѣ дасть, а дасть, тай купить еѣ, та на гиляку й повѣситъ; и трує бувало ихъ. „Щожь?“ каже, „не люблю тай не люблю собакъ. Минѣ гідко на неѣ дивити ся. Ажь дрожу, щобъ яку собаку вбити! Така вже моя натура!“ А що розумный бувъ, такъ не взявъ его катъ. Хоть и не дуже пильно пристававъ до громады, и не часто було и виходить до уряду, та вжежь коли вийде, послухає, объ чѣмъ рада, — вже й кине слово, та таке, що и десять старикѣвъ, сивыхъ якъ лунь, и въ три годы такъ не выдумаютъ. Усѣ таки, усѣ селомъ, у одинъ голосъ було кажутъ: „Отто нашъ Голова росте!“

Такъ такому-бъ то не повѣрити оглядѣти двори, чи не знайде ся де у кого краденыхъ рѣчей? Куды! тутъ ще стали его просити, щобъ учинивъ милость, забравши якихъ паробкѣвъ самъ знає, пѣшовъ бы и оглядѣвъ усѣхъ, не минаючи нѣ одного двора.

Нѣчого Денисови робити, выбравъ паробкѣвъ самъ и пѣшовъ зъ ними.

„Починайте зъ мого двора“, сказавъ Денисъ.

„Та якъ се можна, щобъ на тебе хто подумавъ?“ казали паробки. „Се вже не знать що, коли на тебе таку гадку складати!“

„А щожь, братя, нѣчого робити! Коли намѣ велено усѣхъ обшукувати, такъ що я за паничикъ, щобъ мене не займати. Шукайте, шукайте! може, що и знайдете“, казавъ Денисъ усмѣхаючись, та взявшись у боки, надѣне тую козацькую шапку набакирь, тай плюне черезъ губу, по-московски. „Ну такъ, може що знайдемо!“ кажуть паробки и идуть за Денисомъ. Той ихъ и въ хату уведе, и въ комору, и на горище (стрыхъ), и де є якій закапелокъ, усюды, усѣмъ; усе покаже, и скрынѣ поодчиняє и въ нихъ усе перерыє. „Глядѣть“ каже, „глядѣти добре!“

Щожь? перерыють, перерыють усе; а якъ нѣчого нема такъ и нема. Съ тымъ и пойдуть у другіи двѣрѣ.

Тутъ уже не такъ; тутъ уже смѣлѣйше всѣ обшукують и по хатѣ, и по двору. А Денисъ самъ не беручи съ собою нѣкого, полѣзе на горище, и що-то! усе тамъ перерыє, що нѣ знайде, чи лѣнъ чи прядиво, чи корѣне яке, усе перебере и по стрѣхахъ заглядає, такъ хоть бы нитку съ покраденого знайшовъ!

Еге, та не всюды-жь и такъ! У одному дворѣ на горищи, на хатѣ, Денисъ знайшовъ поясъ, хорошій

каламайковий, и показавъ его господареви, що тутъ зъ нимъ ходивъ.

, Такъ и є, козаче! се мѡй, ще батькѡвскій поясъ; я его вѡддавъ сынови носити, а той положивъ у материну скрыню. Такъ и є! Усе съ скрынѣ забрано: шукайте, здѣлайте милость, чи не знайдете ще чого!“

Тутъ уже Денисъ пѡшле паробкѡвъ на хату шукати, а самъ забирає господарѣвъ, руки имъ звязус, и старого, и малого, усѣхъ шле до уряду. Не знайшовши тутъ бѡльше нѣчого, идуть у другій двѡръ. Тамъ зновъ черезъ скѡлько дворѡвъ, зновъ знайдуть, де хустку, де очѣпокъ, або що таке; и все знаходить Денисъ по горищахъ. Мабуть, пильнѣйше усѣхъ шукає, що нѣхто окрѡмъ нѣго не знайде. Де що знайдуть, то зъ вѡдтамъ усѣхъ забирають и пруть до уряду, и вже повный арештъ натырили и людей, и жѣнокъ, и дѣвчатъ, и малыхъ дѣтей.

Почали ихъ выпытувати, розпытувати, съ кожного протоколъ писати. Съ каждой хаты всякъ у одно говорить: „Знать не знаємо! Бачили всѣ, що я дома не бувъ. Нѣхто не дѡжде, щобъ я коли на таке скверне дѣло пѡйшовъ!“ Такъ усѣ въ одинъ голосъ кажутъ; нѣхто не признає ся, — нѣчимъ и доказовати. „Що съ того, що знайшли на горищи

поясъ чій, або де плахту? може, якій бездѣльникъ поравъ ся, комору викравъ, та пороскидавъ по другихъ дворахъ, щобъ на нѣго слѣдъ хто не звѣвъ!“ Такъ сказавъ Денисъ Лискотунъ, выймаючи зъ-за холявы люльку... та що за чудесна була! корѣнькова, съ крышечкою и зъ мѣднымъ ланцушкомъ! „Глядѣть, щобъ кого напрасно не обвиноватили.“ „Правда его, правда!“ сказавъ Голова, що зѣбравши у жменю свою сиву бороду, сидѣвъ собѣ мовчки та придумувавъ, що тутъ ему на свѣтѣ робити? „Правда“, каже: „выпустѣть людей съ холоднои: они невиноватѣ: може и справдѣ, що имъ пѣдкинута. Що за розумный отсей Денисъ! Заразъ и догадавъ ся. Адже я самъ додумовавъ ся и съ стариками радивъ ся, такъ нѣкому така думка не стала на розумъ. Вже справдѣ, що Голова росте, нехай собѣ здоровъ буде!“

Погулявъ денькѣвъ зо-два по селу Денисъ, поверховодивъ на улиці, не однѣй рукавъ порвавъ, держучи, щобъ не втѣкала; не одно-десять навчивъ паробкѣвъ пѣсень спѣвати, що самъ попереймавъ, ходячи по всѣхъ усюдахъ: не одну пару розвѣвъ, що вже були зовсѣмъ схватились до бѣйки; не одному господареві помѣгъ плѣтъ городити, скѣлько кѣпъ хлѣба цѣпомъ збити: на всѣ руки бувъ нашъ Денисъ! Поробивши и погулявши такъ, зновъ потягъ

вѣнъ на зарѣбки на скѣлько тамъ недѣль изъ своего села. И що то жалковали за нимъ и господарѣ, и всѣ! а що дѣвчата, такъ мѣры нема!

3.

Якъ бѣдный Трохимъ журить ся своею бѣдою, и якъ ажъ до столицѣ выбравъ ся на зарѣбки.

„Чи тобѣ Трохиме, талану нема! чи хто тебе знае!“ такъ казала стара Венгериха, вдова, своему сынови, що ходивъ на зарѣбки ажъ у мѣсто и ажъ два тыжнѣ тамъ поробивъ, та тѣлько хибѣ самъ жививъ ся, а до дому нѣчого и не принѣсъ; такъ отсе то мати журачись, такъ ему казала. „Усѣ таки зарѣбляють а все дбають на господарство, та знай богатѣють, а ты ось нѣякъ не роздобудешъ ся, нѣякъ, щобъ почати господарювати, якъ и люде. Що було де чого, пѣсля батька, те потратила, женючи тебе; думала, опѣсля зарѣбимо, невѣстка поможе. Невѣстка-жъ нѣчь и день робить, а я подала ся на лихѣ, треба вамъ замѣсть помочи вѣдъ мене, треба на мене робити. Тутъ пѣйшли дѣти; хлопчикови вже шестый годокъ; дѣвчаточокъ двоє, робити ще не имъ,

а їсти просять, — треба годувати. Та всежъ то дай, усе дай! А въ тебе, сыночку, одні руки, не надаси. Та я-жъ кажу, мабуть и талану нема. Люде ходять на заробки, або хоть и тутъ, та все заробляють, усе дбають; а ты хоть и поробишь що, хоть куды и ходишь, а все тѣлько прокормлене наше, а щобъ по господарству придбати, такъ и не кажи. Коли-бъ спомогъ ся, хоть яку небудь коняку добувъ бы, то все-бъ лучше було, поїшла-бъ друга робота, другій и заробокъ бувъ бы.“

Щожъ, мамо, робити? каже Трохимъ. „Я и самъ бачу, що нема щастя нї въ чїмъ. Роблю, мамо, до кровавого поту, и вже сили не стає. Господарѣ, дивлячись на мене, що я собѣ такій млїлый та сухій, не дуже въ роботу приймають. „Де тобѣ,“ кажуть, „противъ здорового робити?“ тай дають меншу цїну противъ другихъ. Робишь щиро, не лїнуєшь ся, и таки нїчого таити, часомъ зробишь и бѣльше и лучше нїжъ здоровый, а все однаковѣсїнька честь: „Не здужаєшь“ кажуть, „робити.“ А якъ плата не велика, такъ и не стає нї на що, тѣлько проживлюсь, а до дому и не кажи, щобъ що принести. Якъ-бы не жїнка робила, то-бъ доси ходили вы и босї и голї, и зимою-бъ померзли.“

„Треба-жь, сынку, що-небудь гадати,“ казала мати. „Подивись на людей, та порадь ся зъ ними; куды-бъ то пойти тобѣ, де-бъ то лучше заробляти? Попытавъ ся-бъ ты у Лискотуна; той чого вже не знає? усе знає. Тай свѣта таки набачивъ ся. А заробляє-жь, та по скѣлько! Вже якъ-то его мати: бѣднѣйша мене була; теперъ же поиди зъ нею! одягна якъ мѣщанка. Або и вѣнъ: якъ вырядить ся въ празникъ, та выйде на улицу, такъ куды и писарь нашъ! А грошей и всякого добра мало вѣнъ приносить? Спытай ся, сынку, его, нехай бы нараѣвъ, куды-бъ тобѣ пойти; а може бы у купѣ зъ нимъ пошовъ?“

„Пытавъ ся его, мамо! просивъ, щобъ узавъ мене съ собою. Будемо, кажу, у купѣ робити; якъ ты, такъ и я, не вѣдстану одъ тебе.“

„Щожъ вѣнъ тобѣ?“

„Але! якъ се почувъ, якъ вытрѣщивъ ся на мене, а очи такъ и засіяли, а самъ ставъ якъ кармазинъ. Дививъ ся, дививъ ся довго на мене, а далѣ на силу спомѣгъ ся сказати: „Якъ заробляти?! Роби“ каже, „якъ и я, то и розживешъ ся. Товариства минѣ не треба, шукай иншого.“ И пошовъ швидко вѣдъ мене. Та пося сѣго тѣлько що хочу его объ чѣмъ зачепити, то вѣнъ такъ и вѣдходить вѣдъ мене...

Вѣнъ богатый, тожь и гордый противъ бѣдного. Не хочу его чѣпляти; буду самъ по собѣ. А що, мамо? думаю ще ити у столицю, чи не буде тамъ щастя?“

„Охъ, сыночку, мѡй голубчику! чи близенькій же свѣтъ? На кого-жь ты насъ покинешь? Та якъ и самъ таку даль пройдешь? Се мовъ на кѡнци свѣта!“

„Вже-жь, мамо, що робити? У останне пѡйду: не буде тамъ щастя, не пѡйду вже нѣкуды. Якъ буде, такъ и буде. Пѡдъ лежачій камѣнь и вода не бѣжить.“

Журилась мати, плакала дуже жѣнка; а нѣчого робити, провели свого Трохима ажъ у столицю. Чути було, що тамъ збирає ся ярмарокъ о Пречистѡй, и буває превеличеный, и всякого купця изъ усякихъ мѣстъ наѣзджає, и всякого товару навозять, и чути, що є людямъ заробокъ немалый, якъ кому щастє выпаде.

4.

**Якъ Трохимъ ставъ на службу у одного купця
и що вѡнъ тамъ бачивъ?**

Дѡйшовъ нашъ Трохимъ до столицѣ. Допытавъ ся, де ярмарокъ. Народу — народу! и проолвнити ся

не можна! Пробирає ся и вѣнъ мѣжъ людьми, и самъ не знає куды и для чого. Думає, чи не знайде такого мѣсця, де сидять его братчики, що шукають роботи..... аж ось хтось его сѣпъ за руку и каже: „Чоловѣче! чи не роботи шукаєшь?“

Трохимъ зырнувъ, аж то купецъ, та такий вже купецъ, що и бороду голить и по паньському ходить. Вѣнъ тогды швидче шапку знявъ, поклонивъ ся и каже: „Шукаємо чи не пошле Богъ доброго пана.“

„Честный ты чоловікъ, чи не бездѣльникъ? не лѣнивый?“

„Зъ роду не зробивъ нѣ якого лиха: въ мене и думки такои нема. А робити будемо, якъ самі побачите.“

„Стунай за мною!“

Отъ и привѣвъ его до своєї кватиры; а тамъ усе повозы стоять, понакладовані ящики, коробки, и все съ товаромъ и все позапаковувані. Купецъ и приказує: „Гляди-жь, якъ прийдуть съ кѣньми, такъ нехай запрягають и везуть до моєї лавки (склепу). Они вже знаютъ, де она. Ты будь при нихъ и зъ ними перестановите всѣ ящики въ лавку и не вѣд-ходѣть вѣдъ товару. Отъ и товаришь твоѣй.“

Гляне Трохимъ на товариша, ажъ то Денис Лискотунъ, тѣлько вже не такій бравый, якъ у свѣмъ селѣ бувъ; одежда на нѣмъ старенька и не знатчимъ пѣдперезаний, и шапка заваляща.

„Здоровъ, брате Денисе, бувъ!“ заразы одзававъ до нѣго Трохимъ. „Вѣдки се ты узявъ ся!“

„Але вѣдки! Адже ты, и зъ роду тутъ не буши, та прийшовъ, а я часто ту буваю.“

Тутъ скинулись по слову, Трохимъ розпытуе якій є заробокъ, яка цѣна у день и якъ що поводитъ ся, а Денисъ мовъ и говорити зъ нимъ не хоче скаже слово, мовъ не вѣвши, тай одвертає ся вѣд нѣго.

„Якъ я бачу“ думає собѣ Трохимъ, „такъ вѣн тутечка ще гордѣйшій, нѣжъ у насъ вѣ селѣ; та бачъ, прикидає ся нѣбы бѣдный, щобъ бѣльшу цѣну узяти. Не съ чорта-жъ хитрый!“

Купецъ зрадовавъ ся, що оби-два робѣтники єго та зъ одного села и приятелѣ помѣжъ собою, поприказувавъ имъ усе дѣло и пѣйшовъ собѣ; а цѣны не сказавъ, по чому платити буде Трохимови, чи вѣ день, чи потыжденно.

Зажуривъ ся бувъ Трохимъ и пытає Дениса шо робити.

„А вжежъ коли не по нашому заплатить, то мы и самі себе нагородимо. Держись тѣлько мене та слухай, то будемо по вѣкъ хлѣбъ ѣсти.“

Трохимъ здивовавъ ся трошки, таке чуючи одъ Дениса, а опѣсля и дарма. И подумавъ собѣ: „Що се вѣнъ каже? Хто его знає!“

Ажъ ось прийшли вѣзницѣ съ кѣньми, позапрягались и поперевозили товаръ до лавки, позносили, поскладали, ажъ прийшовъ и купецъ, розраховавъ ся зъ ними, одпустивъ ихъ, зачинили лавку и стали вѣдбивати ящики, и виймати товаръ... Господи милостивый! усе-жъ то сребро та золото! Нема нѣчого сѣнько, щобъ деревяне, або костяне, — усе сребне-золоте. И ложки, и тарѣлки, и ножѣ, и виделки; є и чашки всякѣ, по паньскому зробленѣ и всякого товару; було богато и церковного, та все-жъ то сребне та золото! А що табакирокъ, а що серѣгъ (ковткѣвъ), а що перстенѣвъ, такъ мѣшки понакла-дати можна.

Робѣтники виймають та подають купцевѣ, а той усе розворочує, та розставляє... Трохимъ боить ся и дивитись на товаръ, бачучи, яке оно все дороге; а Денисовѣ и нужды мало; ще якъ що, то приважує на рудѣ, мовъ силу въ нему знає.

Купецъ все найбѣльше Денисови приказуе, чимъ Трохимови, бо той понятливѣйшій и моторнѣйшій; та таки видно, що єму и не первина и вѣнъ бувавъ коло такого дѣла; а Трохимъ що? вѣнъ зъ роду вперше и въ столиці, и на панському ярмарку и такій товаръ бачить, що єму и не снилось нѣколи; такъ вѣнъ и торопѣе, и не знае, якъ за що взятись; тымъ-то здає ся, що непроворный и непонятливый. Купецъ навчивъ Дениса, якъ замыкати лавку нѣмецкими замками. Тамъ такій прехимернї! и назадъ одмикає ся, и на трое розпадає ся, и хто єго знає, якъ оно тамъ зроблено! Якъ не вмѣючи, то и не вѣдомкнешь и не замкнешь. Позамыкавъ купецъ замки, давъ имъ кождому по левику и сказавъ, щобъ ишли собѣ гуляти, куды хто хоче, а надъ вечеръ щобъ приходили на квартиру вечеряти.

Пѣйшли нашї земляки скрѣзь по ярмарку. Такъ щожъ? до Дениса заразъ и явились приятелѣ, та все зъ Цыганѣвъ: мабуть приятелѣ єго еще давнѣйшї: и здоровкають ся зъ нимъ, и розпытують ся, де бувъ, а далѣ стали шептати, та на Трохима поглядати, та щось про нѣго говорити. Сѣму стало страшно; вѣнъ и вѣдѣйшовъ вѣдъ нихъ. Пѣйшовъ на свѣй базаръ, купивъ хлѣба, огѣркѣвъ, пшенички, дыню; прийшовъ на квартиру, пополудновавъ добре, тай прилѣгъ,

дожидаячи купця. Нескоро опѣсля прийшовъ и Денисъ, и видно було, що було трошки въ головцѣ, та мерщѣй (скорше) и лѣгъ спати; и вечеряти не захотѣвъ, кажучи, що голова болить.*

Купецъ прийшовъ и, давъ Трохимови вечеряти. И що-то за добра страва була! Борщъ зъ яловичиною, каша съ саломъ, ще и печеня, чвертка бараняча. Пѣсля сѣго купецъ ему каже: „Оттака тобѣ плата и харчъ буде по всякій день черезъ ярмарокъ; тѣлько служи чесно. Завтра скоро свѣтъ иди до лавки; вийдуть мои приказчики, що прикажуть, — слухай якъ мене; доглядай сидючи коло лавки, щобъ хто чого не потягъ, а въ ночи, будете по черзѣ, зъ Динисомъ, укупѣ съ сторожами, коло лавки ходити; одинъ до пѣвночи, а другій до свѣта. Коли що за примѣтишь, або побачишь що недобре противъ моєї лавки, заразъ скажи минѣ, хоть о пѣвночи розбуди. Окрѣмъ поденной цѣны, я тебе нагороджу за твою правду и коли будешъ честный.“

Одъ щирого серця Трохимъ, лягаючи спати, помоливъ ся Богу и подяковавъ за его милосердіе, що таку роботу пославъ! Харчъ добра, якои дома и на великъ-день не буває, еще и левику по всякъ день! Десять день ярмарку — десять левѣвъ: ажъ отъ, зъ двайцять левикѣвъ принесу до дому. Слава

тобѣ Господи! И тутъ же обѣцявъ ся служити щиро и за купецкимъ добромъ вѣиватись, бѣльшь нѣжь за своимъ. Почавъ ся ярмарокъ. Купцѣ, пороскладавши свѣй товаръ, повѣдчиняли лавки. Паны ходять, розглядають, прицѣняють ся, торгують, купують. Нашъ Трохимъ надививъ ся на панѣвъ добре.

Дивлячись на нихъ, Трохимъ пильно доглядавъ ся и на проходячихъ, щобъ ишовъ своею дорогою, а щобъ не дуже въ лавку на товаръ заглядавъ, бо то вже примѣта недоброго чоловѣка. Колижь було хто стане коло лавки, та сюды-туды розглядає, то Трохимъ такого було и прожене, бо такій стоить и нѣбы то нѣчого; якъ-же побачивъ, що сторожѣ куды задивились, то тутъ вѣнъ потягъ, що ближше, а самъ шмигнувъ далше. За такимъ Трохимъ бѣльшь усѣго пильновавъ; а Денисъ нѣ трохи, бо ему нѣколи було. Частѣсѣнько, якъ тѣлько що до лавки паны поназбирають ся, то тутъ де и вѣзъмуть ся: и Москалѣ, и Цыганы, и Жидаы; та вже де Дениса, и одведуть его геть, и все зъ нимъ шипотять и довгенько базѣкають.

Трохимъ було спытає его, що то за люде, и чого до нѣго ходять? То ажъ посупить ся Денисъ, та ажъ съ сердцемъ скаже: „Чого ты за другими приглядаєшь ся? Знай себе. Я за тобою не примѣчаю;

не дивись и ты за мною. То мои стародавні знакомі, я зъ ними служивъ по мѣстахъ.“

А де имъ служити, де, — всѣ такі обшарпані, що гидко було и дивити ся!

Разъ підійшла Цыганка, та препаршива собѣ на лихо, мовъ старецъ (жебракъ). Идучи поузъ лавку и моргнула на Дениса; той зъ нею, та въ кутокъ, и давай собѣ щось шептати. Трохимъ наглядавъ ихъ довго, и щось у нѣго ажъ въ животѣ тѣхнуло, чуючи щось недобре. Поговоривши собѣ Цыганка и пійшла. Денисъ окроме собѣ сидѣвъ тай прийшовъ до Трохима, та подивившись на нѣго довгенько, и каже: „Бѣдность твоя велика, та не вмѣешь, якъ зъ нею справитись. Щиро служишь, собѣ на лихо.“

„Якъ же заробити бѣльше?“ сказавъ Трохимъ. „Адже и тутъ плата добра и робота неважка; а все бѣльше не можна заробити.“

„Можна.“

„А якъ?“

„Скажи минѣ, Трохиме, такъ, що правдѣ: чи щиро ты служишь купцеві?“

„А якъ же и служити, якъ не зо всею щиростею? Сказано: нанявъ ся — продавъ ся! Я чужою пылины не хочу, и коли бачивъ бы, що и рѣдний

братъ мѡй не думає о чужѡмъ добрѣ и занапащає его, то я-бъ и на брата выявивъ.“

„Лихо тобѣ, Трохиме!“ сказавъ єму Денисъ, та и ударивъ его злегенька по плечу. „Такъ и по вѣкъ служи, — розбогатѣешь!“ и одвернувшись усмѣхає ся.

„Що отсе сталося изъ нашимъ Денисомъ?“ думає собѣ Трохимъ. „Вѡнъ тутъ собѣ другій, нѣжъ у нашому селѣ.“

Такъ собѣ сидить думаючи про се, ажъ ось изновъ та-жъ таки Цыганка, иде мимо лавки, а Денисъ пѡдѡйшовъ до неѣ и каже: „Дурный! єму и не говори. Мы саміи зробимо.“

А Трохимъ се и чує. Цыганка собѣ и пѡйшла.

Стало смеркатись. Приказчики почали розходити ся: хто у театръ, хто у баню, хто... а катъ ихъ знає, куды иншій пѡйшовъ! Остатній поприбавивъ, вийшовъ и каже Денисови, якъ и по всякъ вечѣръ бывало: „Замкни лавку и подай сюды ключѣ.“ Денисъ зачиняє, прикладає замки, закручує, иншій тугій, такъ ажъ крєкче притягаючи, та крутячи. Зовсѣмъ отдавъ ключѣ; приказчикъ пѡйшовъ. Денисъ щось одвернувъ ся, а Трохимъ тихесенько, крадькома помацявъ замки. . . „Що за недобра мати! хотъ

бы тобѣ одинъ замкнутый? Усѣ три висятъ; а Денисъ же довго силковавъ ся, замыкаючи ихъ. Такъ такій-то Денисъ!“

Тôлько що такъ собѣ Трохимъ думае, ажъ ось Денисъ и каже: „Иди-жь, товаришу, на квартиру та выноси швыдше вечеряти, та лягай спати. Або, знаешь що? тамъ душно, я пробуду всю нôчь на стôйцѣ (вартѣ); не приходи съ пôвночи, спи собѣ. Однаково минѣ спати не хоче ся, постою самъ усю нôчь.“

„Ось що оно означае! Тривай-же“ подумавъ собѣ Трохимъ и пôйшовъ тихою ступою; якъ же зайшовъ, що вже Денисъ его не бачить, такъ тутъ уже, нѣчого робити, ставъ пôдбѣгцемъ поспѣшати, та чимъ скорше до купця; якъ на те, купецъ дома, и накликавши гостей, частуе ихъ чаемъ. Тутъ Трохимъ, увôйшовши прямо и розказавъ ему все, якъ вôнъ за Денисомъ примѣтивъ, якъ що робилось, и якъ вôнъ, буцѣмъ-то лавку замкнувъ а замокъ вôд-тиль вôдпироторивъ. Купецъ, почувши все, спершу бувъ злякавъсь такъ, що ажъ поблѣдъ; далѣ ставъ дяковати Трохимови, що вôнъ такій вѣрный и пôднѣсь ему ажъ двѣ чашки чаю солодкого, та пресолодкого, усе таки дякуючи за его правду, и чесну душу. А тутъ же мерщѣй пославъ знайти приказчика съ ключами. На силу десь его знайшли. Купецъ

выхопивъ ключъ, засвѣтивъ лѣхтарь, та, сѣвши на дорожку, мерщѣй до лавки.

Пѣдбѣгъ, оглядѣвъ, ажъ такъ и є! нѣ одинъ замокъ не замкнутый! Почавъ кликати Дѣниса, а Дѣниса и духу нема.

Мабуть, що вѣнъ и сидѣвъ усе коло лавки, та якъ побачивъ купця зъ лѣхтаремъ — догадавъ ся, що се щось не добре, такъ и притаивъ ся десь, и не озывавъ ся, дожидаючи, що съ того буде.

Купецъ ускочивъ въ лавку. . . . слава тобѣ Господи! усе цѣле! Злодѣй ще не починавъ порати ся. Мабуть, дожидавъ глухой пѣвночи. Позамыкавши уже самъ усѣ замки, якъ слѣдовало, тутъ же изъ сторожѣвъ нанявъ двоухъ, щобъ вѣдъ его лавки не одходили черезъ усю нѣчь, и вернувъ ся на квартиру.

И що-то вже дякувавъ Трохимови! Ажъ поцѣловавъ его, що одвѣвъ вѣдъ него таку бѣду и саме въ часъ сказавъ про таку напастъ. Далѣ вынявъ червѣнца, и давъ єму, и каже: „Не по левови на день буду тобѣ давати, а вѣдъ сегодня по червѣнцѣви. А коли вѣдпускати буду, нагорожу, якъ самъ знаю, за то що ты чесный чоловѣкъ. Старай ся такъ и на будущее; що замѣтишь, що почувешъ, заразъ минѣ

скажуй! Теперь не ходи до лавки, щобъ тотъ бездѣльникъ не зробивъ тобѣ якого лиха. Тамъ є сторожа.“ Якъ же почули вранцѣ, що ажъ три лавки обокрадено, такъ тогды купецъ ще бѣльше дякувавъ Трохимови, що остерѣгъ его. „Було-бъ“, каже, „се и минѣ. Тамъ-же, хоть и богато взято, та не на велику суму; а въ мене хоть бы и небогато чого потягнувъ, такъ усе-бъ тысячѣвъ на якѣ десятки.“

Трохимъ такъ таки и думавъ, що зъ злодѣями певно бувъ Денисъ. „Господи милостивый!“ думає собѣ, „якъ то швидко чоловѣкъ розледащѣвъ! Якій бувъ бравый парень, такъ що лучшего и не треба, а теперъ зовсѣмъ звѣвъ ся!“ И пѣсля той ночи, вѣнъ его въ склепѣ не бачивъ уже.

Разъ сидить Трохимъ коло лавки, дивить ся — ведутъ рѣштантѣвъ; и попереду, и позаду жовнѣры зъ оружями. Приглядає ся Трохимъ, ажъ межи ними иде и Денисъ. „Доживъ ся чести!“ подумавъ Трохимъ, и стало ему жалко земляка. Пѣдбѣгъ швиденько и подавъ ему, що тамъ лучилось, на его заключенѣ. Щожъ Денисъ? глянувъ быстро, бачить, що се Трохимъ, — якъ заскрегоче зубами, а очимовъ запалали; якъ кине ту милостыню геть! и сказавъ: „Щобъ бувъ ты лучше пронавъ, нѣжъ мене

бачити у такої нарузѣ (ганьбѣ)! и поїшовъ собѣ не оглядаючись.

Росказавъ се Трохимъ купцеві, а вѣнъ и каже: „Переловили тыхъ усѣхъ, що лавки обѣкрали, взяли и нашого Дениса. На нѣго доказують, що вѣнъ зъ ними за одно, и що хотѣвъ ихъ навести на мою лавку, такъ вѣнъ не признає ся.“

Покѣнчили ярмарокъ. Розраховались усѣ; купецъ розраховавъ и Трохима, и на всякій день даючи єму по червѣнцеві при прощаню додавъ єму еще сто левѣвъ, и каже: „Возьми Трохиме! ты менѣ на десятки тысячей спасъ; дякую тобѣ.“

5.

Трохимъ изъ столицѣ вертає домѣвъ; Денисъ доганяє его на дорозѣ.

Отъ уже Трохимъ зрадовавъ! Тай якъ же не радувати ся! Скѣлько вѣнъ грошей принесе до дому! Зъ роду не зароблявъ по стѣлько! Спасибѣ, що купецъ давъ паперовыми, такъ ихъ можна заховати, що нѣ загублю и нѣхто не примѣтитъ, що въ мене они є, а золоті окремо положу. Ось, узявши паперы

позашивавъ въ онучку; а срѣбні якѣ були, и золотѣ и дрѣбні грошѣ, позашивавъ въ свитѣ, такъ що и пѣзнати не можна було, що є при нѣмъ грошѣ.

Зѣбравшись, такъ и пѣйшовъ изъ столицѣ и не куды-жъ якъ прямо до дому. „Чого вже по другихъ мѣсцяхъ ходити?“ думає собѣ, дорогою идучи. „Дякувати Богу, заробивъ добре; буде зъ насъ зо всѣхъ. Заразъ куплю шкапу, справлю вѣзъ, и пѣйшовъ лучшій заробокъ, нѣжъ вѣдъ пѣшого! Жѣнцѣ накуплю лѣну, нехай пряде; нехай наймичку найме: у двохъ бѣльше нароблять. Матери буду всего достарчати, чого забажає. Нехай, коли доси бѣдкалась, нехай на старости у роскоши поживе. Дѣточокъ приодягну; на зиму дровецъ роздобуду и всѣго придбаю, и будемо жити, гадки не маючи.“

Сердечный!

Иде вѣнъ такъ собѣ, иде, поспѣшаючи до дому, щобъ радѣсть всѣмъ принести, що Богъ щасте давъ . . . и вже миль сѣмъ осталось ити до села свого . . . якъ зыркѣ!... доганяє его... хто-жъ? Денись! Якъ узрѣвъ его Трохимъ, такъ и руки и ноги опустились, и въ животѣ похолонуло, сердце такъ и трепече ся, и душа щось недобре почула. Незѣйтись зъ нимъ не можна: по однѣй дорозѣ идуть. Пѣйти швидше, щобъ не нагнавъ, поки до села; а въ селѣ

можно пересидѣти день, поки вѣнъ далеко зайде; такъ Трохимъ бо, стѣлько пройшовши вже притомивъ ся, и якъ би нѣ поспѣшавъ, Денисъ его нажене, бо вѣнъ здоровѣйшій и привыкъ бѣльше ходити.

Бачить Трохимъ, що нѣчого робити, подумавъ: „Що, Божа воля, не буду приставати; не поспѣшаючи зъ нимъ, то вѣнъ и одвяже ся вѣдъ мене.“

Иде-иде, якъ ось Денисъ и наздогнавъ его; ударивъ по плечахъ и каже: „Здоровъ, товаришу! Не втѣкъ вѣдъ мене.“

„Здоровъ, Денисе, де се ты взявъ ся?“

„А ты думавъ, що Денисъ уже ставъ бездѣльникомъ, пѣйде на шибеницю? такъ отсе швидко бѣжишь до дому розказати про мене, що дѣяло ся!“

„Господь съ тобою! Яка минѣ нужда до тебе? Я и самъ жалковавъ, побачивши тебе у такѣй нуждѣ.“

„Жалковавъ? ты?“

„Справдѣ, що жалковавъ. Нѣ ты минѣ нѣчого, нѣ я тобѣ нѣколи; такъ чого-жъ намъ? Скажи минѣ на милость, якъ ты выкрутивсь?“

Тутъ Денисъ такъ глянувъ на Трохима, що въ того всѣ жилки задрожали и въ души похолонуло. Далѣй каже: „Выкрутивсь? Коли-жъ на мене не-

слушно сказали — хиба не буває на чоловіка наговорівъ?“

„Ты мене повеселивъ, що ты не бувъ зъ ними.“

„Хиба-жь я злодѣяка якій? га?“ грôзно крикнувъ на него Денисъ.

„Та хто про тебе таке думає. Зглянь ся на Бога!“

И замовкли оба-два, и мовчать, и идуть у купѣ.

Геть- геть, Денисъ зновъ и вôдôзвавъ ся до Трохима, та такимъ страшнымъ голосомъ, неначе зовсѣмъ не вôнъ: „Ты думаєшь, що я черезъ твои замки пронавъ?“

„Черезъ якї замки?“

„Черезъ такї, що, думаєшь, я нѣчого и не знаю?“

„Богъ съ тобою! Я тôлько чувъ про замки, тай забувъ заразъ.“

„Забувъ! Якъ-то можна забути?“

И зновъ замовкли.

Идучи такъ довгенько, переходили черезъ невелике село. Трохимъ тутъ мавъ знакомого и хотѣвъ бувъ зайти вôдпочити. „Не треба сѣго!“ крикнувъ на нѣго Денисъ. Трохимъ боявъ ся, що якъ вôнъ бувъ противъ нѣго у трое здоровѣйшій, такъ щобъ не зробивъ якого худа. И подумавъ собѣ: „Не буду

его сердити; буду по́ддавати ся, нехай вередує, ажъ поки до своїхъ мѣсць дѣйду; тогды выкручусь вѣдъ нѣго.“

Перейшовши то село, Денись звернувъ зъ дороги геть по́дъ лѣсокъ и Трохима покликавъ за собою.

„Оттуть вѣдпочинемо!“ сказавъ, сѣдаючи Денись по́дъ грушу. „Давай, чи є що въ тебе? такъ пообѣдаємо, або пополуднуємо.“

„А що въ мене є?“ сказавъ Трохимъ и доставъ изъ торбинки хлѣба, сушеной рыбы скѣлько, та огѣрочкѣвъ.

Денись доставъ изъ-за хоявы нѣжь престрашенный. Трохимъ, якъ побачивъ его, такъ морозомъ и обняло. Денись распорядкує; мовъ самъ усе придбавъ: хлѣба вѣдрѣзавъ собѣ попереду, а далѣ ткнувъ шматокъ п Трохимови. Сей усе терпитъ и мовчить, та думає: „Донеси мене тѣлько, Господи, до дому! Цуръ тобѣ и зо всѣмъ! знати тебе не хочу!“

„Знаєшь що, пане брате?“ наѣвши, ставъ казати Денись. „Цуръ єму ў день ити. Будемо въ день вѣддыхати: бачъ, якъ душно! У ночи бѣльше пройдемо, и дальше станемо. Якъ отсе вѣдпочинемо, а вечеркомъ зорею, та холодкомъ у ночи мотнемось,

такъ мы завтра и дома будемо. Лягай та спочивай, поки до вечера.“

Лягли хлопцѣ. Заснули добре. Надъ захôдъ сонце пролинулось, пополудновали — и все таки Трохимовой харчи, и пôйшли.

„У тебе, бачу, и нема нѣчого для дороги?“ снытавъ Трохимъ.

„А де я що вôзму? Коли що и заробивъ бувъ трохи, такъ истрясъ у тôмъ анатемскôмъ арештѣ сидѣвши; а заробити бôльше, ты не давъ. А було-бъ и на твою долю; гадки-бъ не мавъ!“

„Ты минѣ, Денисе, дивный! Чи такій же ты бувъ у насъ въ селѣ? Се ты, ходивши по всѣхъ усюдахъ, набравъ такого духу.“

„Цыть, мовчи, не твое дѣло!“

И замовкли, и идутъ.

Черезъ скôлько тамъ пройшовши, вже Денисъ зновъ и обôзвавъ ся: „А що, товаришу? попередъ усёго жѣнцѣ розкажешъ, а тамъ и до Головы пôйдешъ, и по всѣму селу будешъ проповѣдовати, якъ Денисъ Лискотунъ хотѣвъ лавку обôкрасти, и якъ ты остерѣгъ купця, и якъ Дениса до арешту пôдъ вартою водили черезъ мѣсто.“

„Нѣ Денисе! не знаєшь ты мене. Се страшно дѣло, щобъ про кого таке розказовати. Нехай тебе

Богъ у сѣму дѣлѣ простить; а ты покаєшь ся и покинешь скверне таке дѣло. Що-жь? спѣткнувъ ся, та и схаменувъ ся. А розказовати не мое дѣло. Не тѣлько жѣнцѣ, я и самъ молю Бога, щобъ я забувъ про се; бо кажу, ты покаєшь ся.“

„А якъ же? Певне дѣло, що покаюсь. Такъ и почну молебнѣ наймати. Такъ грошей бо нема, не добувъ ся: хибѣ ты минѣ даси? А що Трохиме! скажи по правдѣ: богато тобѣ купецъ давъ за те, що ты про замки ему об'явивъ?“

„Та не я-жь то об'являвъ; вѣнъ самъ дознавъ ся.“

„Та якъ собѣ тамъ знаєшь, а вже давъ таки що небудь.“

„Давъ нагороди, вѣдпускаючи, червѣнцѣвъ съ пару.“

„Такъ скѣлько несешь до дому?“

„Хто его знає!“ казавъ Трохимъ, а самъ такъ и трусить ся, — боить ся; бо нѣчь, ихъ двое и Денисъ здоровѣйшій нѣго. „Я таки гараздъ и не лѣчивъ; зложивъ, тай пѣйшовъ.“

„Мабуть богато, що нѣколи було и перелѣчити? Чи подѣлишь ся зо мною?“

„Що-бъ то якъ?“

„Такъ якъ дѣлять ся, по поламъ. Чи, може, усѣ вѣддаси? Отъ справдѣ бы парень бувъ, якъ бы всѣ вѣддавъ!“

„Що се ты, Денисе, говоришь?“ ледве вже промовивъ Трохимъ, бачучи, до чого дѣло доходить.

„Та ну, цуръ тобѣ и съ твоими грѣшми! Мабуть, у тебе ихъ до сыта, що такъ злякавъ ся. Ты ще и се розкажешъ, що я дорогою мавъ тебе ободрати!“

„Та здѣлай милость, не думай такъ про мене, Денисе! я тобѣ казавъ, що нѣкому не скажу, и побожусь всѣмъ, и заприсягну.“

„А ну побожись.“

И Трохимъ почавъ божитись такъ, що ажъ страшно було слухати.

„А заприсягни!“ каже Денисъ и подавъ ему жменю землѣ.

„Зѣѣжъ отсю всю?“

Трохимъ, якъ съ щиримъ сердцемъ, не боячись нѣчого и думаючи таки, щобъ нѣкому нѣ слова не розказати, зѣѣвъ жменю землѣ, усе потрохи коштаючи.

„Ну такъ, теперь товаришь. Теперь певень и я.“

✱

Оттакъ-то Денисъ усе заѣдавъ ся съ Трохимомъ. Чого небудь, то и привяже ся. Трохимъ же, якъ бувъ собѣ плохѣйшій, то усе подававъ ся, и таки не безъ того, що и боявъ ся его, щобъ чого не зробивъ ему лихого.

Такъ ишли нѣчь; ранкомъ скѣлько пройшли, тутъ сонечко ще не дуже и пѣднялось, а вже стало дуже пекти, то они звернули въ лѣсокъ тай полягали спочивати. Якъ пѣднялось сонечко, що-то вже жарило! Нѣ вѣтеръ не дыхне и нѣщо не колыше ся, такъ-такъ що ледве дыхати можна. Наші хлопцѣ хоть и заснули були, такъ не можна нѣякъ и улежати! Якъ припече сонце, такъ мѣсця не знайдуть. На взлѣсѣ сонце є, жарить; такъ они зайдуть у гущавину, такъ тамъ ще гѣрше; нѣ вѣдки прохолоды нѣ якои, тѣлько що зверху палить и малесенкій вѣтрець не проходить. Знайшли воду, не вѣдѣють ся; тяжко вже имъ и дыхати! Выкопають кождый собѣ ямку; приляже туды, то трохи ему и лекше, можна холодомъ трошки дыхнути. Зѣпрѣють же и тутъ, переходять на друге мѣсце, та такъ знемоглись, що не здужають и поворухнути ся. Цѣлѣсѣнькій день нѣ хмариночки на небѣ!

Ажь-ось дуже къ вечеру, жара затихла трохи,

товаришѣ нашѣ пѣднялись, здыхнули свободнѣйше, поѣли чого було; и поѣшли.

„Якъ не полѣнуємо ся“, каже Трохимъ, „то свѣтомъ и дома будемо. Вѣдъ сѣго лѣску до нашего села тѣлько три милѣ.“

„И певно, що будемо“, сказавъ Денисъ, „тѣлько не вѣдставай: ты все пристаєшь. Поспѣшай.“

6.

Страшна нѣчь.

Отъ якъ идуть, и вже бѣльше милѣ учистили съ полудня, стала на небѣ показоватись мовъ стѣна чорна; далѣ одъ неѣ стали оддѣлятись, мовъ клубкѣ, густѣ хмары зъ золотыми, одъ сонця, кругами. Клубы вють ся, до купы збирають ся, и стѣна все выше пѣдбирає ся. Сонечко за тучу сховалось зараннє, и птиця стала збиратись и чогось жде на себе. Самчики зывають самочокъ и якъ можна спѣшать у кого є дѣточки, такъ до нихъ; а которѣ собѣ гулящѣ, такъ полетѣли ховатись. Де-далѣ, де-далѣ, усе стихає, нѣ травка не колыше ся, усе чогось жде великого, страшного! Далѣ стало и гуготѣти,

далеко-далеко, мовь клекоче море, або гуде великій вѣтеръ здалеку, або сила велика людей наѣзжає, що ще здалеку земля пѣдъ кѣньми стугонить. Блыскавка одна тѣлько и показує ся, а сонечко зовсѣмъ зайшло: хмары спустились, такъ и не видко нѣчого.

„А що будемо робити?“ ставъ казати Денисъ, „якъ мы пѣйдемо? Скоро зовсѣмъ буде темно. Страшно безъ дороги ити.“

„Ажъ онъ маячить лѣсокъ!“ сказавъ Трохимъ: поспѣшаймо туды.“

„Де лѣсокъ? Я нѣ єго, и нѣчого не бачу.“

„Онъ якъ блисне блискавка, такъ вѣдъ дороги на праву руку. Ходѣмъ скорше; усе темнѣйше становить ся.“

Они поспѣшають. Пѣднялась и стѣна. Стало зовсѣмъ темно. Поки не блисне, то нѣчогѣсѣнько и не бачать передъ собою. Стѣна густа, чорна, страшна надвинула и простяглась вѣдъ сходу до заходу сонця, и изъ усѣхъ мѣсць блискавка знай блискає. Грѣмъ гуде съ переливомъ, мовь де по горахъ громадне камѣне качають и инше, мовь упаде, стукне, тай замовкне.. а тутъ луна и загрехотить по всѣму небу, по всѣхъ куткахъ сеи великои хмары. За-мовкне-жъ грѣмъ, такъ чути щось гуде и клекоче,

бурчить страши́йше самого грому.... А блискавка безперестанно! И якъ блисне, такъ послѣ неѣ гôрше нѣчого не видно. „А де ты, Трохиме?“ казавъ, дрожачи, Денисъ. „Возьми мене за руку та веди: я швидко впаду. Нôгъ не пôдволочу!“

„Держись за мене!“ каже Трохимъ. „Тутъ уже не далеко. Онъ, вôдъ блискавки видно.“

„Та я бо сеи блискавки боюсь. Охъ, коли-бъ швидше до лѣсу!... Бачь, яка страсть иде! Осъ и дощикъ... Ой швидше послѣшай!“

Зовсѣмъ повисъ ему на руки Денисъ; и Трохимъ самъ утомивсь, и его волочить; черезъ велику силу дотащивъ его пôдъ густе дерево, положивъ, и самъ зваливъ ся....

Тутъ же и вся туча надвинула якъ разъ на той лѣсъ и всюды небо покрыла якъ саме чорне сукно; хоть скôлько хочъ дивись, — нѣчого передъ собою не побачишь нѣякъ! Заревла престрашенна буря, шумить пôдъ небесами, носить ся по полю, опирає ся въ лѣсъ, пре его, мовъ зъ мѣся хоче спыхнути и зомяти зовсѣмъ. Гиляки трѣщать, ломлють ся, падають.... тутъ щось страшно загуло, ажъ свѣтитъ на весь лѣсъ, грôмъ покрыло... и разомъ гепъ!..., унало ажъ земля задрожала! А тутъ грôмъ

якъ загремотить, и зновъ земля задрожала!... а тутъ зновъ такій же свѣтъ, и шумъ, и зновъ щось упало, затрѣщало!... То буря порасе ся, вѣковѣ дубы валяе мовь прутѣ! Якъ же хлыне дощъ — и вже не иде, а ллє. По лѣсу шумить, зъ горы бѣжить рѣчками, клєкоче... и одъ неѣ, одъ бурѣ, що бушує, и одъ грому, що такъ и розриває ся надъ головами, шумъ такій и грохотъ, що страшно и згадати!... А тутъ блискавка червонымъ огнемъ очи заслѣпляє... Именно преставленіє свѣту. Денись нѣ влєжить, нѣ всидить, и не постоить на одному мѣсци. Ходить, перебѣгає съ пѣдъ одного дерева пѣдъ друге, руки ломить, самъ себе не тямить! „Трохиме, Трохиме! ты спишь, не боишь ся нѣчого!“ такъ голосно зо страху казавъ вѣнъ.

„Нѣ, я не сплю, тай не боюсь нѣчого.“

„Грѣмъ убє.“

„Воля Божа! Я се знаю, та хотъ и лежу, та молюсь Богу.“

„Хиба-жъ Вѣнъ и помилує, якъ єму молитись? Ухъ! якъ затрѣщало у лѣсѣ зновъ!“

„Помилує, тѣлько покай ся...“

„Якъ покаятись такому грѣшнику? Якъ мене Богъ може простити?“

„А що-жь? Кай ся вѣдъ щирого сердца, твои грѣхи не якѣ великѣ! ты такъ грѣшенъ, якъ и всякъ чоло.... Господи! що се?“ Тутъ они впали обыдва на колѣна!...

Огненна стрѣла прорѣзала все небо и якъ окомъ моргнути, ударила въ те саме дерево, пѣдъ которымъ попереду стоявъ Денисъ и отсе прийшовъ до Трохима. Дерево превисоченне було, — его такъ до половины у мѣлку щепу розбило и всѣ гилы стерло и змяло, такъ що и слѣду ихъ не осталось.

На силу пѣднявъ ся Денисъ; а се одъ нихъ, де они стояли, тежъ пѣдъ деревомъ, було не бѣльше якъ саженьвъ зъ десятокъ.

Очунявши трохи, Денисъ ухопивъ Трохима за руки и ставъ прохати: „Ходѣмъ, ходѣмъ вѣдси! тутъ насъ Богъ побѣ!“

„Куды-жь мы заховаємось?“ каже ему Трохимъ: „бачъ, яке лихо по всѣму лѣсу? Отто грѣмъ запаливъ дерево; бачъ горить! Адже и далеко вѣдъ насъ; тай по всѣму лѣсу така нужда!“

„Ой страшно, страшно! А то хто сидить та дивить ся на мене?“

„Богъ съ тобою! нема нѣкого! Молись лучше Богу!“

„Мене и Богъ не помилує! Ты думаєшь — я та-
кій?... Охъ, лице запалило!“

„Помилує, молись, кажу, та кай ся!“

„Де вже минѣ покаяться? Я той, що васъ
обкрадавъ. Не було другого злодѣя въ селѣ... се мое
дѣло! Мене підводили другі... Я обкрадавъ васъ
усѣхъ.. передававъ Цыганамъ, Москалямъ.... бравъ
грошѣ та богатѣвъ... лавки обокравъ... вывертѣвъ ся!
Хотѣвъ и тебе такъ, якъ оттого, що сидить и дп-
вить ся грѣзно на мене.“ Такъ казавъ, не тямлючи
нѣчого, Денисъ, и бючи себе въ груди кулаками.

Тутъ разомъ якъ осієе ихъ блискавка, якъ
хрясне грѣмъ, мовъ небо на нихъ упало!... обыдва
впали нечувственно. Трохимъ, підпливши водою одъ
дощу, трошки очутивъ ся, бачить — Денисъ бѣгає
коло него, руки ломить, блѣдый якъ смерть и не
тямлючи самъ себе, кричить: „Я не тѣлько злодѣй,
я и душогубецъ! зарѣзавъ старця... мавъ грошей у
нѣго знайти... одѣжу свою закровавивъ... а вѣнъ онде
сварить ся.... Господи! и Ты мене не помилуєшь?“

И ставъ бѣгати, якъ не по своему умѣ. Спо-
мѣгъ ся трошки Трохимъ, піднявъ на ноги, ставъ
его розговорювати, щобъ прийшовъ у чувство.

„Нѣ,“ кричить Денисъ, „минѣ Богъ смерть
дасть... мене грѣмъ убе.. Я злодѣй!... я прикидавъ ся

добрымъ, на другихъ вину зводивъ, тебе мавъ зарѣзати, щобъ ты про лавку (скленъ) въ селѣ не росказавъ... теперъ кажи! Ось-ось мене Богъ убе; роскажи всѣмъ, якій я.“

„Та Богъ съ тобою, Денисе! що се ты думаєшь? повѣрь не минѣ, Богу святому, що якъ я побоживъ ся, такъ и не збрешу; буду держатись присяги, и тебе не попрекну нѣ въ чѣмъ.“

Тутъ же Трохимъ его розважає, а тутъ грѣмъ такъ и рокотить, а блискавка ажъ очи палить! Якъ стукне, якъ грякне, якъ лясне, якъ затрещать дубы, якъ запалає де верхъ дерева якого, якъ шарахнуть гилля, — тутъ Денисъ и стане безъ ума, и зновъ свое росказує, що вѣнъ душогубецъ, злодѣй, прикидався добрымъ, и все таке. Далѣ представляє ся ему старецъ, що сварить ся на него, и вѣнъ почне росказовати, якъ убивъ его и все каже Трохимови: „Усѣмъ, усѣмъ се роскажи: нехай бережуть ся мене.“

Гремѣвъ, торохтѣвъ грѣмъ, далѣ ставъ стихати, бо туча вже перейшла. Затихъ и дощикъ; тѣлько блискавка не давала нѣчого розглядѣти; далѣ та все потрошки и усе тихше, усе менше, далѣ вже блискає тѣлько далеко. Роздививъ ся Трохимъ, ажъ уже стало на свѣтъ займатись. „Ходѣмъ,“ каже,

„Денисе! вже мы недалечко вѣдъ свого села. Ходѣмъ швидко!“

„Братику, Трохиме!“ каже Денисъ, не сходячи зъ мѣсця, „боюсь ворухнути ся! Усе минѣ чуе ся грѣмъ, усе минѣ бачить ся той анатемскій старець!.. Трохимочку, голубчику! не розкажуй нѣкому нѣчого!“

Зновъ Трохимови треба божитись; сякъ-такъ розговоривъ его, поѣшли.

7.

Т р у п ъ.

Досвѣткомъ, вже и сонечко зѣйшло, идуть и все поспѣшають. Денисъ черезъ усю дорогу хотѣ бы пару зъ устъ пустивъ, усе задумавшись иде, — далѣ якъ крикне: „А лучше-бъ мене грѣмъ убивъ!“

„Богъ знае, що ты споминаєшь!“ сказавъ Трохимъ и глянувъ на Дениса, та ажъ злякавъ ся: очи якъ жаръ горять и самъ розлютований мовъ звѣръ якій. А все розговорює его: „Будь веселенькій, каже, вже тѣлько съ пять верстовъ зосталось; се вже наше поле.“

„Тѣлько пять верстовъ... Тѣлько не видно, якъ съ кимъ небудь пострѣчаємъ ся и мене выдаси!“

Пропaday же ты одинъ!“ Та съ тымъ словомъ такъ и поваливъ Трохима, и насѣвъ его.

„Богъ знає... що ты... Денисе, робишь!“ сказавъ стогнуци Трохимъ пѣдъ Денисомъ; далѣ ставъ проситись: „Пусти мене, братику, голубчику, соколику! Ей — велике слово, — нѣкому нѣчого не скажу! Возьми собѣ мои всѣ грошѣ, що тутъ зо мною, тѣлько не губи душѣ своєї и моєї! Не сироти моихъ дѣточокъ, не вбивай за живота жѣнки. На кого моя старенька матѣнка зостане ся? Братикомъ, батькомъ рѣднимъ буду тебе цѣлый вѣкъ звати!... Не дай минѣ безъ покаянiя вмерти! Дайже минѣ хоть часиночку Богу помолитись!...“

„Помолишь ся и на другѣмъ свѣтѣ!“ лютуючи якъ звѣрь, казавъ Донисъ, одною рукою держучи руки Трохимови и колѣномъ его надавивши, а другою рукою достаючи изъ-за холявы нѣжъ свѣй; такъ якъ нѣ поспѣшає, не справить ся одною рукою. А трохимъ знай просить ся; здыхнувъ и каже: „Господи милостивый!... Не несе Богъ нѣкого, щобъ хто свидѣтелемъ бувъ моєї безвинной смерти!“

Тутъ пѣдкотилось перекотиполе (бурянъ) одъ вѣтру и до самого него. Вѣнъ глянувъ жалѣбно, тай каже: „Нехай се перекотиполе буде свидѣтелемъ, що ты мене безвинно погубляешь!“

„Нехай свѣдчить, скільки хоче! Знавъ же на кого послатись!“ казавъ, регочучись, Денисъ и знимаючи зубами пѣхву зъ ножа, съ того ножа, якимъ всю дорогу краявъ Трохимѣвъ хлѣбъ и кормивъ ся.

„Господи милостивый! прийми мою душу!... Жѣночко... дѣточки... тату..“

Денисъ змахнувъ рукою... хотѣвъ шось, регочучись, сказати... такъ ангелъ Божій, щобъ не дати ему у сей часъ насмѣватись, хлыпнувъ ему у ротъ братовою кровею, и принявши душу безвинного праведника, понѣсъ еѣ прямо на небеса.

8.

С л ѣ д с т в о .

Прибѣгли два пастухи одъ череды и объявили головѣ, що въ такому и въ такому мѣсцѣ лежитъ зарѣзанный чоловѣкъ; а хто? они зъ ляку и не роздивились. Голова заразъ самыхъ надежныхъ людей пославъ, щобъ коло того зарѣзаного варту стояли и щобъ нѣ самі до него не пѣходили, и нѣкого не допускали, а стане хто навязоватись, або що таке робити, або казати: то его, яко подозрѣного, взяти

и до уряду привести. Тутъ же написали до земского суда рапортъ о тѣмъ, що „напрасно вмершій, зарѣзанный чоловѣкъ, по имени и прозваню незвѣстный, лежитъ на тѣмъ самѣмъ мѣсци, де его смерть постигла.“

Де-якѣй господарѣ поѣшли съ села на зарѣбки и еще не повертались були до дому, та жѣнки ихъ и нѣчого, и нужды нема. Трохимова-жъ жѣнка и матери... що-то почули о сѣмъ, у одинъ голосъ крикнули: „Охъ, лишечко! се-жъ Трохимъ, певно Трохимъ!“ и попередъ стали уже голосити. Серце имъ звѣстку подало!

Що то вже они просили голову, щобъ дозволить поѣйти оглядѣти и коли вѣнъ, такъ хорошенько его обмыти и вбрати, а коли можна, и до дому привезти. Звѣсно, жѣноче дѣло: они не знаютъ порядку. Голова, и не дай Боже нѣкому и поѣступити, запретивъ, поки судъ не выѣде и не розвяже ему рукъ!

Ажъ ось, на другій день явивъ ся въ село и Денисъ. Та що то одягный! Еще лучше усе собѣ посправлявъ, якъ чимъ попередъ ходивъ. Веселый, говорливый, жартуе зъ усѣма, кого пострѣчае. Бачить, що люде сходятъ ся все до уряду, и вѣнъ туды. Ему и розказуютъ, що знайшли зарѣзаного; а вѣнъ

заразъ и не стерпѣвъ и пытае ся: „Що-жь его жѣнка та мати кажутъ?“

„Чиѣ?“ дивуючи ся, пытае голова.

„Адже вы..., чи хто бакъ казавъ?... що кажутъ, то Трохимъ?“

„Ще незвѣстно и нѣхто зъ насъ обѣ томъ и не думавъ. Чи мало ихъ повыходило съ села на зарѣбки? може, ще и не нашъ.“

„Хто нѣ есть, нехай собѣ лежить, поки зведемо“, сказавъ, смѣючись, Денисъ. „А хто зарѣзавъ, свидѣтелѣ скажутъ.“ Деякі молодцѣ тутъ були, та ажъ зареготались и кажутъ: „О, щобъ тебе зъ Денисомъ! Вже хотъ що, а латку приставить. Дежь таки въ чистому полю свидѣтелѣ. Вже коли поравъ ся, такъ самъ на самъ...“

Ажъ ось дзвоникъ. Самъ комисаръ прибѣгъ и крикнувъ: „Где мертве тѣло?“

„На мѣсци, добродѣю!“ одвѣтъ давъ голова.

„Писарь! выбери честныхъ людей, возьми зъ нихъ присягу и веди до тѣла; я сейчасъ буду. Голова! иди за мною.“

Увѣвши голову въ хату, защепнувся и ставъ его роснытовати, чи нема на кого якого сомнѣня, хто що казавъ при сѣму дѣлѣ.

Голова, якъ мавъ Дениса за чесного, то и не сказавъ, якъ вѣнъ бувъ проговоривсь. И такъ осталось.

Пѣдѣхавъ и лѣкаръ; записягли и людей. Комісаръ побачивъ мѣжъ ними Дениса и каже: „Зачимъ же такого молодого паробка поставили? Тутъ треба добросовѣстныхъ старикѣвъ.“

„Се, добродѣю“ казавъ голова, „хоть и молодъ чоловікъ, а въ насъ изъ старикѣвъ нема такого розумного, понятливого и якъ то все умно розбере.“

Се-жъ голова казавъ комісареві тихенькѣ, самъ усе поглядаючи на Дениса, а той и бачить. Якъ же комісаръ почувши се одъ головы, сказавъ голосно, и собѣ дивлячись на Дениса: „Хорошо, подавай его сюды!“ — то сей почувши, дуже поблѣдъ, а комісаръ и примѣтивъ, и буцѣмъ нѣчого.

Зѣбрались усѣ до мѣсця, де лежало тѣло; комісаръ велѣвъ присяглымъ свѣдчити, чи нема боевыхъ знакѣвъ?...

„Та нема!“ гукнувъ Денисъ, здалека стоячи. „Де они будуть? Тутъ разомъ рѣзонуто ножемъ, тай аминь.“

Комісаръ замѣтивъ и се, и мовчить.

Оглядаючи, знайшли, що полы у свиты на кѣнцяхъ повырѣзовані, и якъ коло того знайшли

шѣстачка, такъ и догадались, що въ свитѣ були грошѣ, та вынято. Якъ же роззули чоботы и онучѣ, то и знайшли зашитыхъ ажъ пять золотыхъ. Тутъ Денисъ зовсѣмъ забувъ ся, та ажъ крикнувъ: „Бачь, и не признавъ ся!“ Та сказавши се, схаменувъ ся, зырнувъ, ажъ комісаръ на нѣго пильно дивить ся, — такъ вѣнъ и не знавъ, куды очи дѣти: заморгавъ, поблѣдъ, та швыдше мѣжъ нарѣдъ... Комісаръ ще змовчавъ.

Якъ ось настигли жѣнка и мати Трохимовѣ; за ними учепивъ ся и хлопчикъ его по шестому року. Ще и не дѣйшли гараздъ, а вже жѣнка и пѣзнала, и крикнула: „Трохиме, Трохиме, мѣй Трохимочку!...“ и припала до него зъ матеревъ, а хлопчикъ, звѣсно дитина, плаче, та кругомъ трупа облазить та дивить ся.

Комісаръ бувъ повелѣвъ одвести ихъ, щобъ не мѣшали дѣло робити, а далѣ сказавъ: „Нехай они его оплачуть. Кровь не вода. Мы свое дѣло еще справимо.“ И ставъ коло нихъ зъ лѣкаремъ, а Денисъ, якъ то привыкъ вычиняти ся, що все попередъ усѣхъ и все то до панѣвъ рѣвнатись, такъ и теперь ставъ коло комісаря.

И якъ-же то дуже голосили и жалѣбно приговорювались надъ Трохимомъ! Мати каже: „На кого

ты мене, мѡй сыночку, лебедику, покинувъ, пѡйшовши на зарѡбки? Хто мене стару, немощну догляне? Лучше-бъ минѣ смерть загодѣяно!“ и все таке. А жѣнка приговорювала: „Промовъ, мѡй Трохимочку, хоть одно словечко! Дай минѣ порадонокъ: якъ минѣ, безъ тебе, зъ дѣтьми бути? Промовъ слово, скажи, хто розлучникъ нашъ? Покажи, чи не було якого свидѣтеля, якъ тебе замучували, якъ ты душу Господу вѡддавъ?“

„А се, мамо, що?“ крикнуло хлопя, граючись съ чимсь, що выняло зъ батьковои руки.

Комісаръ почувши се, сказавъ Денису, що край него, надувшись та на бакиръ шапку маючи, стоявъ: „Посмотри, що тамъ такое, и покажи сюды.“

Денисъ пѡйшовъ, вынявъ, подививсь, здрогнувъ увесь, зѡмнявъ у руцѣ и кинувъ геть. Самъ же то поблѣдъ, якъ стѣна!

„Зачимъ ты кинувъ?“ крикнувъ на нѣго комісаръ. „Що тамъ такое? Покажи сюды!“

„Та се нѣчого, добродѣю! се такъ... бурянъ“, каже Денисъ, а самого мовъ пропастиця трусить.

„Якій бурянъ? покажи сюды!“

„Бурянъ, такъ, трава. Мабуть, якъ покѡйникъ умиравъ, такъ за траву вхопивъ ся, такъ она въ нѣго въ руцѣ и зѡстала ся.“

„Та яка то трава? Покажи сюды.“ Такъ допытувавъ ся комісаръ бачучи, що Денисъ нѣ съ того нѣ съ сѣго, усе бѣльше мѣшає ся.

„Та такъ пе... пере... коти... поле...“ ледви промовивъ Денисъ.

Тутъ хлопя ухватило перекотиполе, що якъ на те прикотилось туды ихъ богацько, тай показує Денисови и каже зъ дуру: „Ось, дядьку, еще таке, ихъ богато коло тата, они мабуть бачили все...“ „Мовчи!“ крикнувъ Денисъ, вѣдѣхнувши хлопця одъ себе, и вже не тямлячи що казати! Такъ-то вже въ нѣго Богъ и розумъ однявъ и языкъ попутавъ...

„Досыть!“ крикнувъ комісаръ. „Говори теперь усю правду! Ты знавъ, що на мертвому побоївъ нема, ты жалковавъ, що вѣнъ не признавъ ся о грошахъ, теперь боишь ся перекотиполя! Говори, чого ты боишь ся его? Роскажуй, якъ дѣло було?!“

Денисъ и сюды и туды, и вѣдбѣхуватись бы то, такъ комісаръ на всякому словѣ такъ его и пѣймає, и тѣлько що покаже ему перекотиполе, то Денисъ такъ и затрусить ся, и помертвѣє. А далѣ — нѣгде дѣтись — у всѣму повинивъ ся: за що, и черезъ що, и якъ вѣнъ зарѣзавъ Трохима: якъ той, сердешный, здавъ ся на перекотиполе; якъ, утѣкаючи

вѣдти щобъ обмыти кровь, усюды по полю чѣплялось ему за ноги перекотиполе. И якъ бы не оно теперь, та не хлопя зъ нимъ у очи прилѣзло, то можебъ еще и одбрехавсь.

„Такъ отъ якій вѣнъ бездѣльникъ!“ сказавъ комисарь, а далѣ напавъ на голову, и каже: „Якъ ты смѣвъ, голова, назначити у присяжнй такого ледащого?“

„Що-жь ваше благородіе! приступивъ голова, а за нимъ и всѣ присяглі, усе старики, сиві та честнй: „вѣнъ у насъ чесна душа — нѣкому нѣчого. Коли-бъ всѣ такі були, то-бъ и добре було?“

„Не було-жь у васъ, у селѣ, якои шкоды, и на кого вы думаете?“ спытавъ ся урядникъ.

„Що-жь?“ сказали люде: „хоть часомъ и була шкода, такъ се не вѣнъ. Якъ обшуковали, такъ вѣнъ було де самъ скраденй рѣчи находивъ.“

„Говори, признавай ся, твое дѣло?“ крикнувъ комисарь на Дениса.

Той якъ затрусивъ ся, и признавъ ся до всѣго, що якъ почавъ съ курей красти, та бачучи, що грошки перепадають, такъ вѣнъ и дальше; якъ зазнавъ ся зъ Москалями и Цыганами, непоправными злодѣями; якъ и де зъ ними и кого обокравъ, — усе розказавъ; далѣ якъ и старця немощного зарѣзавъ,

надѣючись у нѣго грошѣ найти; усе до чиста ро-
сказавъ, и якъ на другихъ кару зводивъ.

Люде, слухаючи его, такъ и вжахнулись, та
ажъ о полы руками вдарили и кажутъ: „Хто-жь на
нѣго надѣявъ ся, що оно таке ледащо? Мы думали,
що вѣдь него розумнѣйшого, моторнѣйшого и чеснѣй-
шого и въ селѣ нема, а оно ось яке виявилось!
Самый первый злодѣй, мошенникъ и душогубецъ!“

„Хоть люде, не знаючи, и думаютъ про кого,
що вѣнь добрый, а коли бездѣльничае и кѣнцѣ хо-
вае, то Богъ его хоть не скоро, а завсегда выявити“,
сказавъ урядникъ и велѣвъ Дениса перепровадити
у городъ.

Достало ся Денисови Лискотуну, за всѣ его
дѣла! котузѣ по заслужѣ. Полыскотавъ его катюга
добре и спроваджено до товариства, туды, де козамъ
роги правлять.

Такъ-то судъ Божій не потерпѣвъ неправды,
и хоть кѣнцѣ були заховані, такъ Богъ объявивъ;
и черезъ яку марницю? — черезъ бурянь, черезъ
перекотиполе.

